

KRZYSZTOF MIELCAREK

ŁUKASZOWE OPOWIADANIE
O OCZYSZCZENIU ŚWIĄTYNI (Łk 19, 45 n.)
NARRACJA NA USŁUGACH RETORYKI

Ewangeliczne opowiadania o wydarzeniach z życia Jezusa mają różnorodną postać nie tylko w sensie ogólnym – różnią się przecież między sobą poszczególne Ewangelie – ale także pod względem małych form narracyjnych. By przekonać się, że Ewangeliści dokonywali interesujących przeobrażeń swoich źródeł według ściśle określonych kryteriów, można analizować wypowiedzi Jezusa, przypowieści lub konkretne opisy wydarzeń. Niniejszy artykuł poświęcony jest przykładowemu tekstowi należącemu do przekazu trzeciej Ewangelii (Łk 19, 45 n.), który przy bliższej analizie okazuje się być nie tylko zapisem ważnego wydarzenia z życia Jezusa, o którym wspominają wszyscy bez wyjątku Ewangeliści¹, ale mistrzowsko spreparowanym wątkiem narracyjnym, którego forma ma ściśle określone funkcje w literacko-teologicznej koncepcji Łukasza. W celu ukazania wszystkich literackich walorów perykopy Łk 19, 45 n. zostanie najpierw omówiony jej szerszy kontekst literacki oraz synoptyczne zestawienie opowiadania o wjeździe do Jerozolimy (I). Następnie badana perykopa zostanie pod względem treściowym i formalnym porównana z odpowiednimi tekstami u Marka i Mateusza (II). Na koniec zaś wyniki przeprowadzonej analizy zostaną zestawione z przykładowymi paralelami w literaturze hellenis-

DR KRZYSZTOF MIELCAREK – adiunkt Katedry Teologii Biblijnej NT w INB KUL; adres do korespondencji: Kolegium Jana Pawła II C-825, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; tel. 081 445 38 25; e-mail: krzysztof.mielcarek@kul.lublin.pl

¹ Synoptycy zgodnie wspominają to wydarzenie na krótko przed męką, ale czwarty Ewangelista umieszcza je na samym początku dzieła (J 2, 13-17), co wydaje się przemawiać za źródłem niezależnym od tradycji synoptycznej; por. J. N o l l a n d, *Luke 18:35-24:53* (WBC 35c), Dallas, Texas: Word Books Publisher 1998, s. 934 n.

tycznej oraz z teoretycznymi zasadami tworzenia narracji znanymi w świecie greckim (III), a następnie uzupełnione o wnioski (IV).

I. KONTEKST LITERACKI Łk 19, 45 n.

Perykopa o oczyszczeniu świątyni należy do szerszej sekcji stanowiącej ostatni etap podróży Jezusa do Świętego Miasta (Łk 18, 35–19, 46). Po niej Ewangelista opisuje szereg wydarzeń, które dokonują się w świątyni, w Jerozolimie i w jej najbliższej okolicy (19, 47–21, 38), by ostatecznie skupić się na wydarzeniach paschalnych: Męce (22, 1–23, 56) i Zmartwychwstaniu (24, 1–53). Łukasz podąża w swojej relacji za drugim Ewangelistą², ale jego kontekst oczyszczenia świątyni został wyraźnie przeobrażony. Skoro Autor Łk-Dz umieszcza ją na końcu wspomnianej wyżej sekcji Łk 18, 31–46, warto zapytać o rację takiego porządku narracyjnego, a także ustalić jaki jest cel sceny bezpośrednio poprzedzającej wejście Jezusa do świątyni. Używając słów R. Meyneta można stwierdzić: „Po co kończyć [tę sekcję] gwałtownym działaniem?”³. Szerszy kontekst każe odwołać się do sceny w domu Zacheusza, gdzie Jezus przychodzi z intencją odnalezienia i zbawienia „tego, co zginęło” (Łk 19, 10). W ten sposób Autor podpowiada czytelnikowi, że również wejście do domu Bożego nie oznacza dla obecnych w świątyni niczego innego jak tylko zbawienie. Nie chodzi zatem o dokonanie aktu zniszczenia, ale o kolejną zbawczą propozycję ze strony Mesjasza; propozycję, która wydaje się być z góry skazana na odrzucenie⁴.

Redakcyjne wysiłki Łukasza najlepiej widać na tle pozostałych synoptyków. Sekwencja narracyjna trzeciej Ewangelii w zestawieniu z Markiem i Mateuszem przedstawia się następująco:

² Można dopatrzeć się pewnych zgodności w sposobie redagowania tradycji Markowych u Mateusza (21, 10–13), ale trudno byłoby wykazać, że jest to efekt wykorzystania jakiegoś odrębnego źródła.

³ *Il Vangelo secondo Luca. Analisi retorica*, Bologna: EDB 2003, s. 710.

⁴ Tamże, s. 710 n.

Łk	Mk	Mt
<p>Wjazd Jezusa do Jerozolimy (19, 29-40)⁵</p> <p>Płacz nad Miastem (19, 41-44)</p> <p>Wypędzenie przekupniów ze świątyni (19, 45-46)</p> <p>Nauczanie w świątyni i niechęć przywódców (19, 47-48)</p>	<p>Wjazd Jezusa do Jerozolimy (11, 1-11)</p> <p>Figowiec I (11, 12-14)</p> <p>Wypędzenie przekupniów ze świątyni (11, 15-17)</p> <p>Kontrowersje z arcykapłanami i uczonymi w Piśmie (11, 18)</p> <p>Wyjście poza miasto (21, 19)</p> <p>Figowiec II (11, 20-25)</p>	<p>Wjazd Jezusa do Jerozolimy (21, 1-11)</p> <p>Wypędzenie przekupniów ze świątyni (21, 12-14)</p> <p>Uzdrowienia i polemika z arcykapłanami i uczonymi w Piśmie (21, 14-16)</p> <p>Wyjście do Betanii (21, 17)</p> <p>Figowiec (21, 18-22)</p>

Materiał synoptyczny jest w tym miejscu mocno zróżnicowany. Wprawdzie z powyższej tabeli wynika, że schemat fabuły został generalnie zachowany, jednak poszczególne sceny zostały zredagowane w sposób właściwy każdemu z Ewangelistów. U Marka np. wypędzenie przekupniów dokonuje się dopiero przy okazji drugiej wizyty w świątyni. Mateusz i Łukasz zaś scenę wypędzenia łączą z pierwszym przybyciem do sanktuarium. Z kolei tylko u Łukasza scena wjazdu do miasta zawiera polemikę z faryzeuszami w związku z okrzykami, jakie wznosi lud (Łk 19, 39 n.). Największa różnica dotyczy jednak dwóch elementów narracyjnych: zapowiedzi upadku Jerozolimy (Łk 19, 41-44) i figowca, który nie mając owocu, usechł po wypowiedzi Jezusa.

Pierwsze wydarzenie opisuje tylko trzeci Ewangelista, dając tym samym ważny sygnał do właściwego zrozumienia własnego kontekstu sceny w świątyni. Łk 19, 41-44, będąc fragmentem bezpośrednio poprzedzającym opis wypędzenia przekupniów, jest niezwykle istotny dla oceny wartości narracyjnej i retorycznej Łk 19, 45-46. Dzięki tej scenie przekaz trzeciej Ewangelii zyskuje bardzo ważny akcent, który przygotowuje, a jednocześnie łagodzi wymowę opisu wejścia Jezusa do świątyni. Przede wszystkim podkreślona zostaje wina miasta, które „nie rozpoznało czasu swojego nawiedzenia” (Łk 19, 44). Autor Łk-Dz nie ogranicza się jednak do negatywnego kontekstu i podkreśla, że grzech miasta spotyka się ze współczuciem Jezusa, co dodatkowo osłabia pejoratywny wydźwięk jego gwałtownego działania wobec przekupniów.

⁵ Niektórzy egzegeci proponują dołączenie także w. 28. Zob. argumentację przedstawioną przez G. Domańskiego: *Znaczenie wjazdu Jezusa do Jerozolimy (Łk 19, 28-44) w Łukasowym ujęciu historii zbawienia*, Lublin 2004, BKUL mps, s. 26 n.

Druga, trudna do wyjaśnienia scena z figowcem, którą zachowali Marek i Mateusz, w ogóle nie znalazła się w przekazie trzeciej Ewangelii. Pierwszy Ewangelista traktuje ją nieco skrótowo i skierowuje uwagę czytelnika na postawę wiary uczniów Chrystusa. Dzięki wierze mogą oni otrzymać wszystko, o co poproszą (Mt 21, 21 n.). Wymowa tej sceny zostaje dodatkowo osłabiona przez fakt, że Mateusz odsuwa ją mocno od wydarzenia w świątyni. Natomiast druga Ewangelia zawiera dłuższe opowiadanie, składające się z dwóch członów (Mk 11, 12-14. 20-25), które stanowią ramę dla omawianego fragmentu wypędzenia przekupniów. Marek wspomina wprawdzie również o wypowiedzi Jezusa na temat wiary (Mk 11, 22 n.), a nawet dodaje ostrzeżenie o konieczności przebaczenia bliźniemu, by modlitwa okazała się skuteczna (Mk 11, 25), ale tematyka ta nie powinna czytelnika zmylić. Rozbudowane opowiadanie Marka, w którym centralnie umieszczona została scena gwałtownego działania Jezusa w świątyni, wydaje się podkreślać tragiczny koniec stworzeń, które nie przynoszą owocu w obecności Mesjasza⁶. W tym kontekście brak sceny z figowcem w trzeciej Ewangelii jest bardzo znamieny. Środkiem perswazji retorycznej może być bowiem nie tylko określona scena czy wątek umieszczony w narracji, ale także wyłączenie z niej jakiegoś fragmentu. Dla znających treść Ewangelii chrześcijan pierwszych wieków tego rodzaju opuszczenie musiało działać jak swego rodzaju literacki wykrzyknik⁷

II. FORMA I TREŚĆ PERYKOPY Łk 19, 45 n.

Przechodząc do analizy perykopy Łk 19, 45 n., można z łatwością stwierdzić, że Łukaszowy przekaz o wejściu na dziedziniec pogan jest tak krótki, iż sprowadza się niemal do cytatu opartego na wypowiedziach prorockich (w. 46; por. Iz 56, 7; Jr 7, 11). Nie ma potrzeby przytaczać wszystkich interpretacji, które zaproponowano dla oddania znaczenia gwałtownego działania

⁶ R. Pesch (*Das Markusevangelium* [HTKNT 2], Freiburg: Herder 1977, s. 198 n.) dostrzega w tej scenie przede wszystkim krytykę czysto zewnętrznego kultu w świątyni, który zasadniczo przyczynia się raczej do desakralizacji miejsca niż do jego uświęcenia.

⁷ Łukasz wielokrotnie stosuje ten zabieg redakcyjny. Widać to wyraźnie choćby w kompozycjach cytatów starotestamentalnych, które zostają nieoczekiwanie przerwane w połowie, by w ten sposób lepiej służyły teologicznym celom trzeciego Ewangelisty (por. Łk 4, 18 n. z Iz 61, 1 n.). Zob. także komentarz na ten temat w: K. M i e l c a r e k, *Jezus – Ewangelizator ubogich*, Lublin 1994, s. 40 n. oraz uwagi na temat podobnego zjawiska w *Dziejach Apostolskich: t e n ż e, Żydowskie święto Pięćdziesiątnicy w perspektywie św. Łukasza (Dz 2, 1-41)*, RT 50(2003), s. 74.

Jezusa w świątyni⁸, ponieważ celem niniejszego artykułu nie jest kompletna analiza teologiczna tekstu. Analiza strony formalnej perykopy ma na celu przede wszystkim wykrycie zastosowania przez trzeciego Ewangelistę pewnych środków literackich charakterystycznych dla retorycznej perswazji. Z pewnością jasne jest jednak, że tradycja pierwotnego Kościoła widziała w tym wydarzeniu realizację starotestamentowych obietnic (Ml 3, 1-2). Wykorzystała je także do przedstawienia Jezusa jako Nauczyciela przebywającego w samym centrum Izraela (Łk 19, 47a) i Proroka wzywającego lud do nawrócenia⁹. Z uwagi na względną swobodę, z jaką Jezus nadal naucza w świątyni po jej „oczyszczeniu”, można z dużym prawdopodobieństwem przypuścić, że gest Jezusa miał niezbyt rozległy charakter i przypominał raczej symboliczną a k c j ę p r o r o c k ą niż planowe działanie na rzecz konkretnych zmian w organizacji kultu świątynnego¹⁰.

Chcąc w pełni docenić literacki zamysł i talent trzeciego Ewangelisty, należy jego opis zestawić z pozostałymi. Poniżej, w tabeli synoptycznej przedstawiono paralelne tradycje Mateusza, Marka i Łukasza. Dzięki temu można szczegółowo prześledzić wszystkie podobieństwa i różnice dotyczące opisu wejścia do świątyni.

Mt 21, 12 n.	Łk 19, 45 n.	Mk 11, 15-17
<p>¹² Καὶ εἰσῆλθεν Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἐξέβαλεν πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψεν καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περισσότερας,</p> <p>¹³ καὶ λέγει αὐτοῖς· γέγραπται· ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον ληστῶν.</p>	<p>⁴⁵ Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας</p> <p>⁴⁶ λέγων αὐτοῖς· γέγραπται· καὶ ἔσται ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον ληστῶν.</p>	<p>¹⁵ Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ τοὺς ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κοουβιστῶν καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περισσότερας κατέστρεψεν, ¹⁶ καὶ οὐκ ἤφιεν ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ. ¹⁷ καὶ ἐδίδασκεν καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· οὐ γέγραπται ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν; ὑμεῖς δὲ πεποιήκατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν.</p>

⁸ J. Nolland (dz. cyt., s. 935 n.) wylicza aż dziewięć możliwych wyjaśnień, zaznaczając przy tym, że wielu autorów proponuje dalsze rozwiązania, zwykle jednak oparte na elementach już zaproponowanych.

⁹ Fakt, iż Łukasz kształtuje redakcyjnie postać Jezusa na wzór starotestamentalnych proroków, jest powszechnie przyjmowany; por. M i e l c a r e k, *Jezus – Ewangelizator ubogich*, s. 65-116.

¹⁰ N o l l a n d, dz. cyt., s. 936.

Wystarczy jeden rzut oka na powyższą tabelę, by stwierdzić, jak bardzo skondensowany jest opis trzeciego Ewangelisty w porównaniu z pozostałymi dwoma przekazami. Pierwszy Ewangelista (Mt 21, 12-13) używa dwadzieścia słów więcej niż Łukasz, a Markowy opis jest jeszcze o dwanaście słów dłuższy (Mk 11, 15-17). Tam, gdzie drugi Ewangelista buduje typową dla siebie, prostą strukturę parataktyczną, Łukasz kondensuje narrację za pomocą kilku imiesłów¹¹. W zasadzie tylko jeden element pozostaje niemal niezmienny u wszystkich synoptyków. Jest nim starotestamentalny cytat, a dokładniej rzecz biorąc kompozycja dwóch cytatów z Iz 56, 7 i Jr 7, 11¹². Pozostała część opisu, która dotyczy wejścia do świątyni, różni się znacząco w przypadku poszczególnych autorów.

Przebieg akcji w omawianej scenie sprowadza się do trzech aktów:

wejście – użycie siły – wypowiedź/komentarz

Moment wejścia jest identyczny u Mateusza i u Łukasza (Καὶ εἰδελθὼν εἰς ἱερὸν), podczas gdy Marek rozciąga go do dwóch etapów – wejście do Jerozolimy i do świątyni. Komentarz, który zamyka scenę, w swej zasadniczej treści jest również niemal jednolity. Najobszerniejszą tradycję tekstową reprezentuje druga Ewangelia. Marek nie tylko wspomina o nauczaniu Jezusa w świątyni (ἐδίδασκεν), ale rozszerza także na inne narody funkcję świątyni jako domu modlitwy (πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν). Istnieją także pewne różnice w sposobie redakcji samej kompozycji cytatu. Pierwszy i drugi Ewangelista, idąc za Iz 56, 7 w wersji LXX, zachowują czasownik κληθήσεται. Natomiast Łukasz sprowadza prorocką metaforę do prostego ἔσται. Różnie opisany został także stan nieczystości przybytku. Marek używa najbardziej brzemiennej w skutki formy perfectum (πεποιήκατε). Mateusz podkreśla aktualność grzesznych działań używając czasu teraźniejszego (ποιεῖτε). Łukasz zaś pozostaje przy formie typowej dla historycznej narracji – aoristus (ἐποιήσατε).

Najbardziej zróżnicowany opis gwałtownego działania Jezusa w świątyni jest szczególnie interesujący ze względu na retoryczne zabiegi trzeciego Ewangelisty. Tekst narracji Łukaszowej jest nie tylko maksymalnie skrócony, co zostało już zauważone wyżej, ale jest także zredagowany w taki sposób, by uwaga czytelnika zajęta kwestią gwałtownej reakcji Jezusa została ograniczona do niezbędnego minimum. Tam, gdzie pierwszy Ewangelista opowiada

¹¹ Podobnie skondensowaną strukturą jest np. fragment Dz 1, 4-5.

¹² Oczywiście i w tym przypadku można mówić o nieznacznych różnicach formalno-treściowych, które zostaną omówione poniżej, ale główny zrąb cytatu jest identyczny.

o skutecznym akcie wypędzenia przekupniów (ἐξέβαλεν), a druga Ewangelia zawiera rozbudowany proces z wyraźnym początkiem (ἤρξατο ἐκβάλλειν) i zakończeniem (κατέστρεψεν, καὶ οὐκ ἤφιεν...), Łukasz umieszcza tylko zaczątkową postać działania Jezusa przejętą od Marka (ἤρξατο ἐκβάλλειν). Nie informuje przy tym bliżej czytelnika ani o charakterze posunięcia Jezusa, ani o jego skuteczności. W ten sposób daje pośrednio do zrozumienia, że użycie siły nie zostało podjęte w celu ostatecznego doprowadzenia do czystości przybytku, lecz funkcjonuje jako swego rodzaju wstęp lub akcja prorocka do późniejszej wypowiedzi utkanej z cytatów z Izajasza i z Jeremiasza.

Redakcyjne działania trzeciego Ewangelisty nie są wyizolowanym zjawiskiem na tle spuścizny literackiej tamtego czasu. Przeciwnie – tego rodzaju zabiegi literackie są znane z wielu innych dzieł okresu późnej starożytności. G. Kennedy¹³, odwołując się do literatury hellenistycznej, wskazuje na trzy możliwe sposoby organizacji narracji, które mają charakter retorycznej argumentacji: 1. sędowniczy – gdy narracja ma na celu oskarżenie bądź uniewinnienie jakiejś osoby; 2. opiniotwórczy (*deliberative*) – gdy narracja ma przekonać i skłonić słuchaczy do określonego działania; 3. epideiktyczny (paradygmatyczny), gdzie narracja weryfikuje pewne wartości pozytywnie (poprzez pochwałę) lub negatywnie (*nagana*). Z kolei Charles H. Talbert¹⁴, analizując starożytne biografie, dokonał pięciostopniowego podziału, uszczegóławiając propozycję G. Kennedy’ego: 1. historiografia epideiktyczna – rodzaj literackiego wzoru do naśladowania. Starożytnym przykładem może być *Życie Kleomenesa* Plutarcha; 2. i 3. – dwa typy historiografii sędowniczej, z których jedna jest przede wszystkim zachętą do przyjęcia określonej postawy, a druga przestrogą przed naśladowaniem negatywnych wzorców. Talbert jako przykładowy tekst zachęty wskazuje *Memorabilia* Ksenofonta. Sędowniczą narracją o wyraźnie negatywnym charakterze może zaś być wyprawa Aleksandra opisana przez Klitarcha, który przedstawił ją jako wielką przygodę tyra zepsutego przez sprzyjające mu szczęście; 4. i 5. stanowią dwa przykłady narracji deliberatywnej. Pierwszy z nich jest zaproszeniem do rozważenia, kto jest autentycznym reprezentantem myśli, np. jakiegoś filozofa, jak to ma miejsce w *Życiu wybitnych filozofów* D. Laertiusa. Natomiast

¹³ Zob. *New Testament Interpretation through Rhetorical Criticism*, Chapel Hill and London: University of North Carolina 1984, s. 19-20.

¹⁴ *What is a Gospel? The Genre of the Canonical Gospels*, Philadelphia: Fortress Press 1977, s. 94-97. Warto jednak wspomnieć, że niektórzy egzegeci uznają starożytne paralele Talberta dla Nowego Testamentu za dość wymuszone; por. M. P. B o n z, *The Past as Legacy. Luke-Acts and Ancient Epic*, Minneapolis: Fortress 2000, s. 7, przyp. 28.

drugi stara się dostarczyć czytelnikowi swego rodzaju klucza hermeneutycznego do nauczania określonego myśliciela, podobnie do dzieła Porfiriusza *Życie Plotyna*, które stanowi znakomite wprowadzenie w myśl Plotyna. Innym przykładem może być napisane przez Filona Aleksandryjskiego *Życie Mojżesza*, które można potraktować jako krótkie wprowadzenie do judaizmu.

Klasyfikując nowotestamentalne teksty Talbert uznał dwutomowe dzieło Łukasza za typ narracji deliberatywnej, gdzie akcent spoczywa na myśli, idei religijnej, czyli ostatecznie na nauce Jezusa. Z pewnością jest to bardzo poważne uogólnienie, któremu można przeciwstawić liczne przykłady różnorodności narracyjnej, ale nie przeszkadza to zgodzić się z generalną ideą, która stosunkowo dobrze pasuje do celu Ewangelistów, a mianowicie świadectwa wiary, które jest jednocześnie prezentacją słów i czynów Jezusa, tzn. Jego nauki w sensie szerszym.

III. PARALELE NARRACYJNE W LITERATURZE HELLENISTYCZNEJ I ICH FUNKCJA RETORYCZNA

Nie tylko sama treść narracji, ale także jej forma może w określony sposób przemawiać do czytelnika. Stąd porównania poszczególnych tradycji ewangelicznych mogą wiele powiedzieć o intencji autora. Pominięcie jakiegoś wątku lub jego wyraźne skondensowanie w jednej Ewangelii może spotkać się z zupełnie odmienną tendencją w paralelnym tekście zapisanym przez innego Ewangelistę. Długość narracji i jej rozbudowana struktura bądź też użycie szczególnych środków literackich mogą sprawić, że tekst zostanie wyraźnie zaakcentowany w celu zwrócenia uwagi czytelnika na dany fragment.

Poszukiwanie paraleli dla Ewangelii wśród hellenistycznych dzieł z epoki poprzedzającej twórczość autorów Nowego Testamentu nie może ograniczać się tylko do generalnych podobieństw całego dzieła. Uderzające i od dawna zauważane są także podobieństwa małych form literackich, czyli gatunków. W *Progymnasmata* – dziele napisanym w I wieku po Chr. przez niejakiego Theona, za najważniejsze środki literackie do dyspozycji autora uznał on chreię, bajkę i narrację. Rozróżnienia poszczególnych form uważał jednak za drugorzędne, ponieważ – jego zdaniem – stanowią one fundament wszelkich form pisarskich (II. 139-140).

C h r e i a, według Theona (III. 2-3), jest krótką wypowiedzią lub działaniem, które najczęściej przypisuje się jakiejś określonej osobie. Według hellenistycznego autora akcent w chrei pada na wypowiedź, podczas gdy dla narracji najważniejsza jest akcja. N a r r a c j ę można zdefiniować jako wyjaśniające

przedstawienie wydarzeń, które miały miejsce lub tak, jakby miały miejsce¹⁵ Przy czym zadaniem narratora jest takie przedstawienie wydarzeń, by właściwie rozbudować choćby krótkie epizody, a odpowiednio skondensować dłuższe, lecz mniej istotne wątki historyczne. Theon określał jednostki narracyjne terminami διήγησις lub διήγημα. Ich strukturę zaś, o ile można mówić o tzw. pełnej narracji, starał się przyporządkować sześciu elementom (στοιχεία): 1. bohater (πρόσωπον), 2. działanie/akcja (πρῶγμα), 3. miejsce (τόπος), 4. czas (χρόνος), 5. sposób (τρόπος) oraz 6. przyczyna lub powód (αίτια)¹⁶.

Mimo tak szczegółowego opisu jednostek literackich helleński teoretyk literatury był świadom, że nie każdy tekst można uznać za kompletny pod względem elementów narracyjnych, co jednak nie pozbawia go charakteru narracji. Takie stwierdzenie pozwala zidentyfikować gatunek literacki fragmentu Łk 19, 45 n., który ze względu na swą skrótowość nie wyczerpuje wszystkich detali założonego przez Theona schematu. W pewnym sensie, co wykazywano wyżej, trzeci Ewangelista świadomie zawiesza akcję tej sceny, by złagodzić jej wymowę w oczach odbiorcy i tym samym czyni ją niejako niedokończoną. Nie przeszkadza to jednak widzieć w scenie w świątyni typową chreię, gdzie akcent spoczywa na wypowiedzi Jezusa, będącej kompozycją dwóch cytatów z ksiąg prorockich. Zarówno w kontekście narracyjnym, jak i w samym badanym fragmencie, wszystko podporządkowane jest jednemu celowi – właściwemu z punktu widzenia Łukasza obrazowi Jezusa Chrystusa.

IV. WNIOSKI

Po przestudiowaniu fragmentu Łk 19, 45 n. oraz zapoznaniu się ze spuścizną Theona nietrudno jest dostrzec wyraźne podobieństwa między pracą redakcyjną trzeciego Ewangelisty i helleńskich twórców literatury. Nie o podobieństwa tu jednak chodzi, ale o charakter ewangelicznego przekazu. Helleńskie paralele są jedynie kolejnym sygnałem, że dobra nowina spisywana przez Ewangelistów nie może być traktowana jako uproszczony literalny zapis historiograficzny. Przykładowa scena wyrzucenia przekupniów ze świątyni (Łk 19, 45 n.) nie jest bowiem tylko odzwierciedleniem pewnego historycznego faktu. W swojej literackiej kompozycji została przygotowana i włączona

¹⁵ Zob. V. K. R o b b i n s, *Narrative in Ancient Rhetoric and Rhetoric in Ancient Narrative* (SBL SP 35), Atlanta: Scholars Press 1996, s. 370.

¹⁶ Tamże, s. 371.

w całość narracji trzeciej Ewangelii, aby służyć głównemu celowi, jaki przyświecał wszystkim Ewangelistom – budzeniu wiary (por. J 20, 31).

Wspieranie się na świeckiej literaturze helleńskiej i zasadach jej tworzenia nie podważa w niczym wiarygodności przekazu ewangelicznego. Arystoteles stwierdza wprawdzie, że retoryczne zabiegi mają przede wszystkim przekonać słuchacza/czytelnika¹⁷, ale wcześniej zaznacza, iż „prawda i sprawiedliwość są mocniejsze od swoich przeciwieństw”¹⁸. Nic nie stoi zatem na przeszkodzie, by retoryczne zabiegi zostały wykorzystane dla poparcia prawdy. Przeciwnie, można mieć przekonanie, że autorzy biblijni w dobrej wierze posługiwali się literackimi środkami przekonywania¹⁹. Warto jednak pamiętać, że w przypadku Ewangelii prowadzona narracja przeplata się z retorycznymi środkami perswazji, a całość jest bez wątpienia podporządkowana świadectwu wiary pierwotnego Kościoła, które ma ostatecznie prowadzić do spontanicznej odpowiedzi każdego potencjalnego odbiorcy zbawczego orędzia Jezusa Chrystusa.

BIBLIOGRAFIA

- B o n z M. P., *The Past as Legacy. Luke-Acts and Ancient Epic*, Minneapolis: Fortress 2000.
- D o m a ń s k i G., Znaczenie wjazdu Jezusa do Jerozolimy (Łk 19, 28-44) w Łukasowym ujęciu historii zbawienia, Lublin: KUL mps 2004.
- K e n n e d y G. A., *New Testament interpretation through Rhetorical Criticism*, Chapel Hill, London: University of North Carolina 1984.
- M e y n e t R., *Il Vangelo secondo Luca. Analisi retorica*, Bologna: EDB 2003.
- M i e l c a r e k K., *Jezus – Ewangelizator Ubogich*, Lublin 1994.
- M i e l c a r e k K., Żydowskie święto Pięćdziesiątnicy w perspektywie św. Łukasza (Dz 2, 1-41), RT 50(2003), s. 67-78.
- N o l l a n d J., *Luke 18:35-24:53 (WBC 35c)*, Dallas, Texas: Word Books Publisher 1998.
- P e s c h R., *Das Markusevangelium (HTKNT 2)*, Freiburg: Herder 1977.
- The Rhetorical Interpretation of Scripture Essays from the 1996 Malibu Conference (JSOT SS 180)*, red. S. E. Porter, D. L. Stamps, Sheffield: Academic Press 1999.
- R o b b i n s V. K., *Narrative in Ancient Rhetoric and Rhetoric in Ancient Narrative (SBL SP 35)*, Atlanta: Scholars Press 1996, s. 368-384.
- T a l b e r t C. H., *What is a Gospel? The Genre of the Canonical Gospels*, Philadelphia: Fortress Press 1977.

¹⁷ *Rhetorica* 1335b.

¹⁸ *Rhetorica* 1335a.

¹⁹ *The Rhetorical Interpretation of Scripture. Essays from the 1996 Malibu Conference (JSOT SS 180)*, red. S. E. Porter, D. L. Stamps, Sheffield: Academic Press 1999, s. 65 n. i 83.

LUKAN NARRATIVE ABOUT CLEANSING THE TEMPLE (LUKE 19, 45F)
NARRATIVE AT THE SERVICE OF RHETORIC

S u m m a r y

Luke 19, 45f is one of many examples among the New Testament texts where the literary efforts of its author are very obvious. Analysing step by step both the literary context of the pericope and the text itself one can easily spot elements of a rhetoric persuasion behind it. Luke has not only condensed his narrative at this very place to the possible minimum, but he also took care of the way of presenting Jesus in a violent scene. He did so in order to help his reader to understand that Jesus is not a violent man, but a peaceful king coming to every one to save him/her. Few examples of Hellenistic literature and some glimpses of the literary theory of the ancient authors have proved to be helpful in understanding the nature of the studied pericope.

Summarized by Krzysztof Mielcarek

Słowa kluczowe: narracja i retoryka w Łk-Dz, hellenistyczne paralele dla tekstów z Łk-Dz, Łk 19, 45 n.

Key words: narrative and rhetoric in Luke-Acts, Hellenistic parallels for Luke-Acts texts, Luke 19, 45f.